

LEERLIJN

BFFLD

Lessenreeks 'Basis: Ridders en jonkvrouwen'

Deze leerlijn is ontwikkeld door Cultuur en Techniek op School.

Groep 3

Informatie over 'Ridders en Jonkvrouwen'

Groep 3, lessenreeks 'basis', vier lessen van 60 minuten

Doel van de lessenreeks

In deze lessenserie gaan de leerlingen terug naar de Middeleeuwen, de tijd van ridders en jonkvrouwen, koningen en prinsessen. Ze leren letters herkennen en vervormen, waarbij ze lijnen gebruiken ter decoratie, als textuur en voor arcering. Ze ontwerpen vlaggen en gebruiken een eenvoudige druktechniek door te stempelen met alledaagse voorwerpen en maken gebruik van ritme, herhaling van vormen en patronen, decoraties en versieren van details. Uiteraard mag het bouwen van kastelen niet ontbreken in deze lessenserie. De leerlingen leren constructie- en verbindingstechnieken met papier en kosteloos materiaal te gebruiken en objecten van constructiemateriaal bewegend te maken. Tot slot gaan ze met warme en koude kleuren een familiewapenschild ontwerpen waarbij ze geometrische vormen uitknippen en opplakken in een ritme en met herhaling van vormen en kleuren. Ze leren verschillende vormsoorten te benoemen.

Materialenlijst

- Les 1: Schetspapier, stevig A5- of A4-papier, potloden, kleurpotloden, eventueel stiften
- Les 2: Wit A4-papier, wit of gekleurd A3-papier, materiaal om te stempelen: karton, bubbeltjesplastic, dopjes, kurken, knijpers, piepschuim vormpjes, schuurponsjes, potloden etc., scharen, schoolverf
- Les 3: Karton, wc-rolletjes, ribbelkarton, dozen, scharen, tape, plakband, lijm, splitpennen, kosteloos materiaal zoals kurken, lollystokjes, houtjes, stukjes plastic, piepschuim etc.
- Les 4: Gekleurde stroken papier (geel, rood, blauw, groen, oranje), dik karton om schilden uit te snijden, scharen, potloden, lijm en lijmkwastjes

Les 1 – Sierletters

Letterbrij

Letterfiguren

Kunstletters

ABC in de klas

De leerlingen versieren de eerste letter van hun naam. Ze leren vormen te herkennen in de letters en ze daarna te versieren. Ter inspiratie bekijken ze de kunstwerken in de boeken die monniken in de Middeleeuwen maakten, daarna bestuderen ze het werk van de kunstenaress Harriët van Reek die op speelse wijze personages maakt van letters.

Les 2 – De vlag hijsen

Patronen zien

Stempelfeest

Vlaggen maar

Aan de lijn

De leerlingen stempelen met alledaagse voorwerpen patronen met verschillende vormen en kleuren en maken zo hun eigen vlag. In de tijd van de ridders en jonkvrouwen werden vaak toernooien gehouden met daarna grote feesten op het kasteel. Het toernooi en het kasteel werden versierd met enorme vlaggen.

Les 3 – Op het slot

Burchten

Torenhoog

Slotbouw

Tot slot

De leerlingen onderzoeken hoe kastelen zijn gebouwd en bouwen in kleine groepjes of tweetallen met karton en kosteloos materiaal hun eigen kasteel. Tijdens het bouwen ontdekken ze hoe ze onderdelen op verschillende manieren kunnen verbinden.

Les 4 – Ten Aanval

Paul Klee

Warm of koud?

Wapenschilden

Ten aanval

De leerlingen maken hun eigen familiewapenschild door geometrische figuren uit gekleurde stroken papier te knippen. Ze laten zich inspireren door de kleurrijke werken van kunstenaar Paul Klee die opgebouwd zijn uit vlakken, lijnen en kleuren waarbij ze onderscheid leren maken tussen warme en koude kleuren.

1 Ridder en Jonkvrouwen:

Groep 3, lessenreeks 'basis', les 1

Lesdoel

- De leerlingen leren letters herkennen en vervormen.
- De leerlingen gebruiken lijnen als textuur, decoratie en arcering.
- De leerlingen tekenen met (kleur)potloden.

Benodigde materialen

- Schetspapier
- Stevig A5- en A4-papier
- Potloden
- Kleurpotloden
- Eventueel stiften

Opdrachten

Letterbrij

Letterfiguren

Kunstletters

ABC in de klas

Introductie

De leerlingen versieren de eerste letter van hun naam. Ze leren vormen te herkennen in de letters en ze daarna te versieren. Ter inspiratie bekijken ze de kunstwerken in de boeken die monniken in de Middeleeuwen maakten, daarna bestuderen ze het werk van de kunstenares Harriët van Reek die op speelse wijze personages maakt van letters.

Oriënteren

Letterbrij

10 minuten

Opdracht

Introduceer bij de leerlingen het onderwerp ridders en jonkvrouwen op je eigen manier, door bijvoorbeeld te vragen of ze weten wat een ridder is en doet en hoe een jonkvrouw eruitziet.

Vertel de leerlingen dat de ridders en jonkvrouwen zijn uitgenodigd op een feest. De koning heeft hen uitgenodigd met een brief met feestelijke letters. Maar het is geen keurig nette brief waar de woorden netjes op een lijn zijn geschreven. Nee, de letters staan in een feestelijke optocht op het papier. Vraag de leerlingen hoe zij denken dat de brief eruitziet.

Vertel de leerlingen dat zij net als de koning gaan spelen met letters, ontdekken hoe je letters nog meer kan vormgeven. Letters die schommelen in de wind, letters als een snelweg, letters om op te smikkelen, blij letters, boze letters, bibberletters, lange letters, slome letters...

Letters versieren begint in de tijd van jonkvrouwen en ridders met de monniken die boeken letter voor letter met de hand overschreven. De eerste letter van een hoofdstuk werd extra mooi versierd. Vaak met echt bladgoud. Zo ontstonden ware kunstwerkjes.

De kunstenaar Harriët van Reek maakt boeken waarin letters een hoofdrol spelen. In haar boek *Letterdromen met Do* zijn letters personages en hebben ze hun eigen karakter. Zie haar [blog](#) voor inspirerende beelden.

Bekijk afbeeldingen van de kunstwerkjes die monniken maakten. Zoek daarvoor op de term *boekverlichtingen* en laat de voorbeelden zien op het digibord. Welke scènes zijn er afgebeeld? Wat vind je bijzonder aan deze afbeeldingen?

Harriët van Reek schreef deze [brief](#) met bijzondere letters. Wie ziet wat ze geschreven heeft? Wat is er aan de hand met de letters?

In letters herken je ook vormen en figuren. Welke vormen en figuren zie je?

Reflecteren

Waarom herken je een blije letter? En boze letters? Hoe teken jij een verdrietige letter?

Onderzoeken

Letterfiguren

15 minuten

Opdracht

Laat de leerlingen de beginletter van hun naam oefenen met potlood op een A5-vel. Stel vragen als: welke vorm heeft jouw letter? Waar doet deze vorm je aan denken? Waar lijkt het nog meer op? Schrijf je hem als kleine letter, als statige hoofdletter, maak je er een sierlijke letter van of juist een zware hoekige. Misschien heeft jouw letter het wel bibberkoud? Of heeft het knikkende knieën? Laat de leerlingen oefenen met verschillende manieren om hun letter te tekenen. De letter waar de leerling tevreden over is, tekent die netjes in het groot over op een A4'tje voor de volgende opdracht. De leerling mag ook alle letters van diens naam schrijven en in de volgende opdracht per letter een ander figuur of andere vorm geven.

Reflecteren

Over welke letter(s) ben je tevreden? Waarom? Als je naar jouw letter kijkt, welke vorm zie je dan?

Uitvoeren

Kunstletters

25 minuten

Opdracht

De leerlingen gaan nu de eigen letter in een kunstwerkje veranderen. Laat ze denken aan de voorbeelden van de monniken en de letters van Harriët van Reek.

Geef ze de volgende opdrachten:

- Bedenk eerst hoe jouw letter zich voelt. Wordt het een vrolijke of verdrietige letter? Aan welke vorm of figuur doet jouw letter denken? Of wordt jouw letter een voorwerp?
- Verander je letter (of letters als je je eigen naam wilt maken) in een eigen figuur/dier/voorwerp met kleurpotloden.
- Teken een schaduw onder je letter zodat het lijkt alsof het op de grond staat of ligt.

Reflecteren

Is jouw letter in een mensenfiguur, in een dier of in een voorwerp (of: ding) veranderd? Waarom heb je daarvoor gekozen?

Opdracht

Bekijk en bespreek alle kunstwerken. Zijn er meerdere leerlingen die dezelfde letter hebben getekend? Zijn deze letters ook hetzelfde kunstwerk geworden? Wat zijn de verschillen?

Reflecteren

Zijn het bange letters? Stoere letters? Waaraan zie je dat? Wat vond je moeilijk aan deze opdracht? Wat vind je er leuk aan? Heb je een letter of meerdere letters getekend?

Aanvullende suggesties

Maak met de hele klas een ABC-boek van alle letters. Nog meer letterpret? Laat de leerlingen op zoek gaan naar onverwachte letters. De stoelpoot die op een A lijkt, de schaar in de vorm van een K, de tafel is een N enzovoorts. Laat ze van alle gevonden letters een foto maken die uitgeprint samen een ABC-poster vormen

2 Ridders en jonkvrouwen:

Groep 3, lessenreeks 'basis', les 2

Lesdoel

De leerlingen gebruiken texturen als afdruk.

De leerlingen gebruiken ritme en herhaling van vormen, decoraties en versieren van details.

De leerlingen leren een eenvoudige druktechniek toe te passen en patronen te maken.

Benodigde materialen

A4-papier

Wit of gekleurd A3-papier

Karton, bubbeltjesplastic, dopjes, kurken, knijpers, piepschuim vormpjes, schuursponsjes, potloden etc.

Scharen

Schoolverf

Opdrachten

Patronen zien

Stempelfeest

Vlaggen maar

Aan de lijn

Introductie

De leerlingen stempelen met alledaagse voorwerpen patronen met verschillende vormen en kleuren en maken zo hun eigen vlag. In de tijd van de ridders en jonkvrouwen werden vaak toernooien gehouden met daarna grote feesten op het kasteel. Het toernooi en het kasteel werden versierd met enorme vlaggen.

Oriënteren

Patronen zien

5 minuten

Opdracht

Laat de leerlingen hun kleding bekijken. Welke kleuren heb je vandaag aan? Welke patronen zie je? Zit het patroon over het hele shirt heen of alleen onderaan, bovenaan etc.? Als een vorm telkens weer afgebeeld is, dan noem je dat herhaling. Door herhaling van vormen, ontstaat ritme.

Bekijk afbeeldingen van [patronen](#), [herhaling](#), [werk van Paul Brouns](#) of zoek zelf naar afbeeldingen van patronen op internet.

Wat valt op aan deze afbeeldingen? Vertel ze dat je een herhaling ziet van patronen doordat een vorm meerdere keren gebruikt wordt.

Reflecteren

Welke patronen vind je mooi? Waarom? Zit er een ritme in patronen? Waarom vind je dat?

Opdracht

Stempel met onverwachte dingen!

Zet bakjes klaar met verschillende materialen zoals kurken, stukjes piepschuim, dopjes van de limonade, wasknijpers etc.

Geef de leerlingen de volgende opdracht:

- Je gaat eerst proefstempelen om te zien welke voorwerpen de mooiste afdrukken maken.
- Je doopt het voorwerp een klein stukje in de verf en stempelen maar. Maak na elke afdruk het voorwerp schoon met een papieren doekje.
- Je kan ook met het uiteinde van een potlood stempelen.
- Kies 2 of 3 voorwerpen uit en stempel in verschillende kleuren.

Reflecteren

Wat werkt makkelijker? Waarom? Welk voorwerp geeft een mooie afdruk? Waarom vind je dat?

Opdracht

In de vorige opdracht hebben de leerlingen geoefend met het stempelen met verschillende voorwerpen. Nu gaan zij patronen maken.

Geef de leerlingen de volgende opdrachten:

- Bekijk je oefenvel en bedenk welke vormen je het leukst vindt en welke vormen goed bij elkaar zouden passen op je vlag. Hoe maak je met de vormen een nieuw patroon?
- Knip uit een A-4tje de vorm van een vlag. Deze ga je bestempelen.
- Speel met vormen, kleuren en herhaling, zo ontstaan een uniek patroon.
- Stempel je hele vel vol. Als je vel vol is, laat je het drogen.
- Als de vlag droog is kun je de andere kant bestempelen. Want een vlag bekijk je van twee kanten.

Reflecteren

Wat vond je moeilijk aan deze opdracht? Wat vond je er leuk aan? Welke kleuren heb je gebruikt? Heb je een bijzonder patroon gestempeld? Zijn de voor- en achterkant hetzelfde? Waarom heb je dat zo gestempeld?

Opdracht

Hang de vlaggen aan een lijn door de klas. Laat de leerlingen elkaars werk bekijken en bespreken. Wat vinden ze van de gemaakte patronen?

Reflecteren

Welke vormen zijn gebruikt? Zijn er bijzondere patronen gestempeld? Welke vormen en kleuren passen mooi bij elkaar? Welk patroon valt op? Waarom vind je dat?

3 Ridder en jonkvrouwen: Op het

Groep 3, lessenreeks 'basis', les 3

Lesdoel

De leerlingen leren constructie- en verbindingstechnieken met papier en kosteloos materiaal (lijmen met gebruik van plakranden, inknippen en inschuiven, splitpennen en tape) gebruiken.

De leerlingen ontdekken hoe ze objecten van constructiemateriaal bewegend kunnen maken.

De leerlingen leren het beeldaspect omsloten ruimte (potjes, tenten, huizen, kastelen).

Benodigde materialen

Karton, wc-rolletjes, ribbelkarton, dozen

Scharen

Tape, plakband

Lijm

Splitpennen

Kosteloos materiaal zoals kurken, lollystokjes, houtjes, stukjes plastic, piepschuim etc.

Opdrachten

Burchten

Torenhoog

Slotbouw

Tot slot

Introductie

De leerlingen onderzoeken hoe kastelen zijn gebouwd en bouwen in kleine groepjes of tweetallen met karton en kosteloos materiaal hun eigen kasteel. Tijdens het bouwen ontdekken ze hoe ze onderdelen op verschillende manieren kunnen verbinden.

Oriënteren

Burchten

5 minuten

Opdracht

Bekijk het filmpje van [schooltv](#) en de afbeeldingen. Wat valt je op bij deze kastelen? Waarom zijn de raampjes zo klein? Bekijk afbeeldingen op internet van verschillende kastelen. Waarom zijn kastelen gebouwd? Wie woonden er? Hebben kastelen torens? Hoeveel torens? Hoe kom je van de ene toren in de andere toren? Hoe verdedigden ze het kasteel tegen vijanden?

Reflecteren

Zou je in een kasteel willen wonen? Wat vind je bijzonder aan een kasteel? Waarom? Ben je weleens in een kasteel geweest? Wat viel je toen op?

Opdracht: Verbindingen maken

Leg verschillende verbindingsmaterialen klaar: lijm, splitpennen, prikpennen en touw, plakband etc. Stel ze de volgende vragen en laat ze de verschillende materialen proberen.

- Open: Hoe maak je een deurtje of raam dat open en dicht kan? Dit doe je door het raam aan drie kanten uit te knippen zodat het kan scharnieren.
- Bevestigen: hoe maak je van een vel karton een toren? (Het vouwen van een plakrand)
- Hoe maak je een muur tussen twee torens vast?
- Hoe zorg je dat een wc-rolletje of keukenrol rechtop blijft staan of bevestigd wordt aan een ondergrond? (Inknippen onderkant zodat er plakrandjes ontstaan).
- Bewegen: hoe laat je een brug omhoog en omlaag gaan? (Touwverbinding of splitpennen)
- Hoe maak je kantelen? Oefen met het knippen van vierkantjes uit de bovenkant van je karton.
- Hoe maak je schietgaten of ramen? Ga je knippen of met een prikpen aan de slag?

Reflecteren

Welke oplossingen heb je bedacht om de brug omhoog en omlaag te laten gaan? Welke verbindingen waren moeilijk of: welke delen waren moeilijk om aan elkaar vast te maken? Waarom? Wat doe je de volgende keer anders en waarom?

Opdracht

Geef de leerlingen de volgende opdrachten:

Maak samen een kasteel.

- Je gaat in groepjes van twee een kasteel bouwen.
- Bedenk samen hoe het kasteel er uitziet.
- Heeft het drie of vier torens, kantelen, een slotgracht met ophaalbrug, misschien heeft het wel een zwembad boven op een toren! Zorg dat jullie kasteel heel speciaal wordt.
- Gebruik de technieken die je hiervoor hebt geoefend. Kunnen de ramen en deuren open? Kan je op of in je kasteel? Hoe kom je boven op de toren?
- Heeft jullie kasteel ook een ophaalbrug? Wat is er speciaal aan jullie kasteel?

Reflecteren

Wat is bijzonder aan jullie kasteel? Wat vond je lastig tijdens het bouwen? Hoe hebben jullie dat opgelost?

Opdracht

Zet alle kastelen bij elkaar en bespreek de verschillen en overeenkomsten. Laat de leerlingen vertellen wat ze hebben gemaakt, hoe ze dat gedaan hebben en waar ze tegenaan liepen.

Reflecteren

Tekst

Aanvullende suggesties

Laat de leerlingen het kasteel versieren met verf of het beplakken. Ze kunnen eventueel ook de bewoners van het kasteel maken.

4 Ridder en jonkvrouwen: Ten

Groep 3, lessenreeks 'basis', les 4

Lesdoel	<p>De leerlingen maken een schild waarbij ze ritme en herhaling van vormen en kleuren gebruiken.</p> <p>De leerlingen leren over het gebruik van warme en koude kleuren.</p> <p>De leerlingen weten vormsoorten (rond, vierkant, driehoek, bol, cirkel, ruit) te benoemen.</p>
Benodigde materialen	<p>Gekleurde stroken papier (geel, rood, blauw, groen, oranje)</p> <p>Voorbeeld van schild geprint op A4-papier (of A3-papier naar keuze)</p> <p>Scharen</p> <p>Potloden</p> <p>Lijm en lijmkwastjes</p>

Opdrachten

Paul Klee

Warm of koud?

Wapenschilden

Ten aanval

Introductie

De leerlingen maken hun eigen familiewapenschild maken door geometrische figuren uit gekleurde stroken papier te knippen. Ze laten zich inspireren door de kleurrijke werken van kunstenaar Paul Klee die opgebouwd zijn uit vlakken, lijnen en kleuren waarbij ze onderscheid leren maken tussen warme en koude kleuren.

Oriënteren

Paul Klee

10 minuten

Opdracht

Vertel over kunstenaar Paul Klee.

'Tekenen is een lijn mee uit wandelen nemen', zei de kunstenaar Paul Klee. Je ziet de lijn of een spel van lijnen regelmatig terug in zijn werk. Hij zocht patronen en motieven in allerlei kunstvormen: Afrikaanse kunst, Islamitische versieringen, kleding en zelfs in kindertekeningen. Simpele vormen en herhalingen. Paul Klee reisde in 1914 naar Tunesië. De kleuren van deze reis in het warme en zonnige land zie je terug in zijn schilderij [Castle and Sun](#). Het lijkt een abstract schilderij, abstract betekent dat het soms niet heel duidelijk is wat het is, maar toch zie je dat de blokjes samen een kasteel verbeelden. Paul Klee gebruikte vierkanten, rechthoeken en driehoekjes, vormen die ingekleurd zijn met felle rode kleuren en andere kleuren. Op [wikiart.org](#), zoekopdracht Paul Klee vind je verschillende werken.

Bekijk het werk van Paul Klee en bespreek het met de leerlingen. Als je dit schilderij van Paul Klee bekijkt, wat valt je dan op? Wat moet het voorstellen? Waaraan zie je dat? Kan je aan de kleuren zien of het op een warme of een koude dag geschilderd is? Welke vormen zie je in het werk? In de Middeleeuwen hadden belangrijke families hun eigen familiewapen. Aan dit wapen kon je de ridders herkennen tijdens toernooien. Ze waren namelijk helemaal onherkenbaar door het harnas dat ze droegen. Bekijk dit [boek](#) waarin heel veel wapenschilden staan. Het is een soort 'telefoongids' uit de Middeleeuwen. Bespreek met de leerlingen welke vormen en kleuren ze zien.

Reflecteren

Welke vormen herken je? Welke kleuren heeft deze kunstenaar gebruikt? Vind je deze kleuren passen bij het schilderij? Waarom wel of niet?

Onderzoeken

Warm of koud?

15 minuten

Opdracht

Vertel de leerlingen dat Paul Klee warme kleuren gebruikte voor schilderijen uit een warm land. Warme kleuren (rood, geel en oranje) doen namelijk denken aan een warme zonnige dag. Koude kleuren (blauw, groen en paars) doen juist denken aan koelere dingen zoals gras of water.

Geef de leerlingen de volgende opdrachten:

- Knip uit gekleurde stroken papier geometrische vormen zoals vierkantjes, cirkels, rechthoeken en driehoekjes.
- Sorteert de kleuren op warme en koude kleuren. Leg de warme kleuren rechts en de koude kleuren links op je tafeltje.
- Teken vier vlakken op je A4-papier.
- Plak in het rechtervlak bovenaan een hoekige vorm in een warme kleur. Eronder in het vak plak je een vorm in een andere warme kleur.
- Plak in het linkervak bovenaan weer een vorm in een koude kleur. Eronder plak je een vorm in een andere koude kleur.

Reflecteren

Is bruin een warme of een koude kleur? Waarom denk je dat? En donkerpaars? Welke kleur zou je zwart noemen? En wit?

Uitvoeren

Wapenschilden

25 minuten

Opdracht

Vertel de leerlingen het volgende:

In de Middeleeuwen hadden belangrijke families een eigen wapenschild, Dat is een schild met een tekening erop, die voor een bepaalde familie staat. Als er gevochten werd dan kon je aan de hand van het schild zien welke ridder er achter het harnas zat.

Vraag hoe het wapenschild van jouw familie eruit zou zien? Welke kleuren passen bij jouw familie? Warme of koude kleuren? En welke vormen?

Geef de leerlingen de volgende opdracht:

Maak een schets op het schild en beplak het daarna met de geometrische gekleurde vormen die je in de vorige opdracht uitgeknipt had.

Reflecteren

Voor welke kleuren heb je gekozen? Waarom? Waarom heb je voor deze vormen gekozen? Wat is lastig bij deze opdracht?

Opdracht

Leg of hang alle wapenschilden bij elkaar. Bespreek de verschillen en overeenkomsten.

Reflecteren

Wat heb je afgebeeld? Waarom heb je hiervoor gekozen? Past dit wapenschild bij jouw familie? Waarom vind je dat? Wat valt op als je naar de andere wapenschilden kijkt?

Aanvullende suggesties

Deze opdracht kan ook als schilderopdracht gegeven worden. Laat de leerlingen eerst kennismaken met de verschillende kleuren. Laat de kleurencirkel zien en vraag wat de warme en wat de koude kleuren zijn. In de onderzoeksfase gaan ze kleuren mengen. Laat een ze een A4'tje in de lengte doormidden vouwen. Nu heb je twee helften. Op de eerste helft schilderen ze warme kleuren (geel, rood en oranje) en op de tweede helft de koude kleuren (blauw, groen en paars). Laat ze experimenteren met kleuren mengen en daarna hun schild verven.

Colofon

De leerlijn beeld is ontwikkeld door Cultuur en Techniek op School.

Neem bij vragen contact op via info@cultuurentechiekopschool.nl

Voor meer informatie: www.cultuurentechiekopschool.nl
of mail naar: info@cultuurentechiekopschool.nl

Versie 1.0 - oktober 2020